

Jean-Paul Sartre (tam adı: **Jean-Paul Charles Aymard Sartre**) (21 Haziran 1905, Paris - 15 Nisan 1980, Paris), Fransız yazar ve filozof.

Felsefi içerikli romanlarının yanı sıra, her yönüyle kendine özgü olarak geliştirdiği varoluşçu felsefesiyle de yer etmiş; bunların yanında Varoluşçu Marksizm şekillendirmesi ve siyasetteki etkinlikleriyle 20. yüzyıl'a damgasını vuran düşünürlerden biri olmuştur. Her şeyden önce bir anlatıcı, denemeci, romancı, filozof ve eylemci olarak yalnızca Fransız aydınlarının temsilcisi olmakla kalmamış, özgün bir entelektüel tanımlamasının da temsilcisi olmuştur.

//

Hayatı

Babasını ufak yaşta yitiren Sartre, annesinin ailesinin yanında büyüdü. Olgunluk sınavını Louis le Grand Lisesi'nde verdi. Daha sonraki eğitimini Ecole Normale Supérieure'de, İsviçre'deki Fribourg Üniversitesi'nde ve Berlin'deki Fransız Enstitüsü'nde sürdürdü. Çeşitli liselerde öğretmenlik yaptı ve 1928'de Simone de Beauvoir'la tanıştı. II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından hapse atılmasının sonrasında **direniş hareketine** katıldı. **Sinekler** adlı ünlü oyunu bu şartlarda yazıldı ve sahnelendi. Aynı şekilde, Varlık ve Hiçlik adlı kendi felsefesini açıkladığı ünlü eseri de bu sırada yazıldı. (1943)

1945 yılında öğretmenliği bıraktı ve "**Les Temps Modernes**" adlı edebi-politik dergiyi çıkarmaya başladı. Kitaplarının neredeyse tümü edebi ve politik sorunları işleyen kuramsal metinler olarak şekillendi. Sartre, savaş sonrası dönemde ise özellikle politik etkinlikleriyle öne çıkmaya başladı. Soğuk savaş dönemi boyunca birçok eleştirisine rağmen Sovyetler Birliği'ni desteklemiş, Fransa'nın Cezayir'e karşı yürüttüğü savaşa karşı çıkmıştır. Çıkardığı dergi, bu bağlamda yoğun bir etkinlik göstermiştir.

Sartre, 1964 yılında kendisine verilmek istenen Nobel Ödülünü geri çevirmiştir. Bunun hem yapıtlarına hem de politik konumuna zarar vereceğini düşünmüştür. "**121'lerin Bildirgesi**" olarak bilinen bildirgeyi imzalamış ve 1961-1962 yılındaki büyük gösterilere katılmıştır. Ayrıca, 1966-67 yılları arasında Vietnam Savaşı'nda meydana gelen katliamları sorgulamak üzere kurulmuş olan Russel Mahkemesi'nin de başkanlığını yapmıştır. Politik etkinlikleri giderek yoğunlaşmış ve kendi iç-dönüşümleriyle birlikte şekillenmiştir. 1968 olayları Sartre'ın kendi fikirlerini ve geleneksel entelektüel konumlarını da sorguladığı bir dönem olmuştur. Sovyetler'in Prag'a müdahalesinin ve Fransa'daki öğrenci hareketlerinin üzerine, teorik politik alanı yeniden değerlendirmeye başlamış, 1973'te

Liberation

'u kurmuştur.

1974 yılında Sartre'ın gözleri büyük oranda görmez oldu. Bu nedenle politik etkinlikleri yavaşladı, ancak her zaman yine de Batı'nın Doğu üzerindeki baskılarına karşı etkinliklerde bulundu ve insan hakları konusunda her zaman duyarlı oldu. Bu tutumuyla, *Aydınların yeri ve rolü* konusunda hem teorik hem de pratik bir örnek oluşturdu.

Öte yandan siyasal aktifliğinin onun edebi ve felsefi yönünü gölgelediği söylenemez. Sartre her şeyden önce kendisinden iyi bir edebiyatçı ve yetkin bir filozof olarak söz ettirmeyi başardı. 15 Nisan 1980'de Paris'te öldüğünde geride felsefe ve edebiyat açısından büyük değerde metinler bıraktı. Kendi varoluşçu felsefesini işlediği başlıca eserleri; **Özgürlüğün Yolları, Bulantı, Gizli Oturum, Kirli Eller, Sözcükler, D** var olarak belirtilebilir.

Sartre'ın Varoluşçuluğu

Varoluşçuluk, esas olarak 17. yüzyıldan beri var olmakla birlikte, gerçek ününü ve daha çok da popüleritesini Sartre ile birlikte kazanmıştır. 20. yüzyılda, Martin Heidegger gibi kendine özgü ve yetkin varoluşçu filozoflar sözkonusu olmakla birlikte, bir felsefe olarak varoluşçuluk asıl etkisini Albert Camus ve özellikle de Sartre ile birlikte göstermiştir. Sartre, varoluşçu felsefenin hem *fels efi*

hem de

siyasal

alandaki taşıyıcısı, uygulayıcısı olmakla bir entelektüel ve filozof olarak ayrı bir yer edinmiştir.

Varoluşçuluğun, geriye doğru gidildiğinde Blaise Pascal'a kadar uzayan bir geçmişe sahip olduğu görülür. Bu belli bir şekilde anlaşılan varoluşçuluk anlamında bir felsefe eğilimidir elbette, yoksa varoluşçuluğun argümanlarının bir kısmı, nüve halinde ya da perspektif düzleminde de olsa çok daha öncelerde, meselâ Sokrates felsefesinde, kutsal metinlerde vb. de bulunmaktadır. Ama bir felsefe eğilimi olarak Varoluşçuluğu Pascal ile birlikte ele alıp değerlendirmek felsefe tarihi incelemelerinde yaygın bir tutumdur .

Sartre'ın, varoluşçuluğunda ilk olarak görülen, insanın *önceden-tanımlanmamış* bir varlık olarak ele alınmasıdır. İnsan kendi hayatını ya da tanımını kendi kararlarıyla verecektir. İnsanın içinde bulunduğu şartlar içinde yaptığı tercihleri onun kim olacağını ve ne olacağını belirler. Bu, "

varoluş özden önce gelir

" sözünün anlamıdır. İnsan önceden-zaten-belirlenmiş bir

öze

sahip değildir, daha çok o özünü kendi eyleyileriyle gerçekleştirecek, yani varoluşunu şekillendirerek özünü ortaya koyacaktır. Kahraman ya da alçak olmak, insanın kendi yaptıklarıyla ilgili bir sonuçtur. Bu anlamda varoluşçu felsefede insanın etik bir varlık olarak şekillendirildiği, ama bunun da siyasalı yadsımayan bir etik olduğu görülür. İnsan belirli bir bütünlüğün içine doğmuştur, burada belirli bağımlılıkları vardır ve bu bağımlılıklar içinde bazı kararlar vermek zorundadır yaşamı boyunca. İşte

bu kararlar

insanın varoluşunun gerçekleştirilmesidir. Bu anlamda Sartre varoluşçuluğu genelde sanıldığığının aksine ve varoluşçu edebi metinlerde görülen karamsarlığa rağmen

iyimser bir felsefe

olarak değerlendirir. Özgürlük ve bağımlılık arasında tuhaf bir ilişki kurulur bu felsefede, öyle ki, *insan kendi özgürlüğüne de mahkum edilmiştir*

, denilir. Kendi kararlarıyla ve tercihleriyle özgürlüğünü gerçekleştirmek zorundadır.

Öte yandan varoluşçuluk belirtildiği gibi iyimser bir felsefedir ve özünde hümanisttir. Hümanizm Sartre'ın felsefesinde önemli bir yöndür. 20. yüzyılın ikinci yarısı özellikle Hümanizmin kuramsal ve felsefi olarak reddedilmesi ve eleştirilmesi olarak ortaya çıkmış olmasına ve bunların çoğunluğunun Fransa kaynaklı olmalarına rağmen, Sartre ısrarla, özgül bir şekilde anladığı anlamda kendi felsefi konumunu ifade etmek için Hümanizmi vurgular. "**Varoluşçuluk**

Hümanizmdir

" der

Sartre.

Bulantı

Bulantı, Sartre'ın aynı adlı kitabı olmasının yanı sıra, terim olarak da Sartre'ın varoluşçu felsefesini ifade etmektedir. Dünyanın kendinde varlığı (**kendinde şey**), insana bulantı duygusu verir; çünkü gerçeklik, yani varlıklar ne iseler o olarak orada öylece ve anlamsız bir şekilde dururlar. Bilinç ise, "

kendi-için-şey

"dir, ve o hiçlikle ortaya konur. Sartre, felsefi olarak "

Varlık ve Hiçlik

" kitabında bu noktaları açıklar. Daha sonra da

Bulantı

'da edebi bir metin olarak konuyu somut biçimde değerlendirir.

Bulantı romanının kahramanı Antoine Roquentin'dir. İlk kez yerde gördüğü bir taş parçasını eğilip almak istediğinde bunu yapamadığını farkeder; çünkü bu anda varoluşun saçmalığına karşı bir bulantı duymaya başlar, varlıkların varoluşuna, doluluğuna karşı duyulan bir bulantı. Dünyanın özündeki *kendinde* anlamsız varlığı karşısında duyulan bir bulantı'dır bu. Sartre'a göre bu bulantı bizi varlıkların kendiliğinden varoluşlarından ve dolayısıyla anlamsızlıktan ayırır ve bilinçli bir varlık olma konumuna getirir...

Varoluşçu Marksizm

Sartre'a göre Marksizm esas itibariyle varoluşçu bir mantıkla değerlendirilebilir ve değerlendirilmelidir. Marksizm, yapısalcılık gibi kuramcı eğilimlerin iddialarının aksine özünde Hümanisttir; Marksizm hümanizmdir, der Sartre.

Diyalektik Aklın Eleştirisi'nde Sartre, varoluşçulukla Marksizmi karşılaştırarak değerlendirir ve Marksizmin, "çağımızın aşılmaz bir felsefi ufku olduğu" saptamasını yapar. Bir Descartes ve Locke dönemi, bir Kant ve Hegel dönemi, ve son olarak bir Marx dönemi söz konusudur Sartre'a göre. Bu temsilcilerin hepsi, bütün bir kültürün tarihsel ufkunu temsil ederler ve Marx bunların en yetkinleşmiş halidir. Tarihsel bir perspektif olarak Marksizmi kesin bir şekilde önerir ve "insanlık tarihinin tek geçerli yorumu"nun Marksizm ya da Diyalektik Materyalizm olduğunu söyler. "Hiç olmazsa zamanımız için"der Sartre, "marksizm aşılamazdır".

Sartre ve Aydın tavrı

Sartre, bir aydın ya da entelektüel olarak her zaman çok özel bir konumda durmuş, her zaman bu aydın konumu üzerinden tartışmalar yürütülemesine vesile olmuştur. Hem savunduğu hem de uyguladığı *aydın tavrı*, Sartre'ı entelektüeller arasında özel bir konumda tutar. Öyle ki, Sartre, hem tamamen özgürlükçü ve bağımsız bir konumda bulunup hem de sıkı bağlanımları gerektiren pek çok politik tavrı, tereddüde ya da çelişkilere düşmeksizin sergileyebilmiş ve zamanının bütün sorunları konusunda neredeyse aktif bir tavır sergileyebilmiştir.

Bu bakımdan Sartre için, "**çağının tanığı ve vicdanı**" diye söz edilmesi yanlış olmaz. Sartre'ı Sartre yapan yalnızca felsefi çalışmalarının yetkinliği ve özgül varoluşçu kuramının ilgi çekiciliği değil, aynı zamanda sergilediği aktif aydın tavrıdır da. Sartre, bu noktada *kuram ve eylem adamı* niteliklerini birleştirmiş durumdadır.

Sartre'ın anladığı ve savunduğu anlamda aydın, ister eylem alanında ister yazı masasında olsun, esasta aydını aydın yapan nitelik, yaşadığı zamanın dünyasına sırt çevirmeyen, bu dönemin gerçekliklerinden ve çelişkilerinden kaçınmayan, aksine tutumunu ve eylemini bu gerçeklikler ve çıkmazlardan hareketle oluşturup belirleyen tavrıdır.

Bu anlamda Sartre'ın bir bütün yaşam doğrultusu bu bakışın doğrulanmasıdır. Dolayısıyla da, Sartre'ın sergilediği aydın tavrı ve kişiliği, varoluşçuluğun edebiyattaki yetkin temsilcisi olarak kabul edilen Dostoyevski'nin sözünü onaylar niteliktedir; "**her insan herkes karşısında her şeyden sorumludur**". Bu söz Sartre'ın anladığı ve örneğini sergilediği anlamda Aydın tavrının da iyi bir açıklanması gibidir.

Kitapları

1. *Varoluşçuluk*, J.P.Sartre, Asım Bezirci, Say Yayınları.
2. *Altona Mahpusları*, çeviren: Işık M. Noyan, İthaki Yayınları.
3. *Diyalektik Aklın Eleştirisi*
4. *Edebiyat Nedir?*, çeviren: Bertan Onaran, Payel Yayınları.
5. *Sözcükler*, çeviren: Bertan Onaran, Payel Yayınları.
6. *Yazınsal Denemeler*, Payel Yayınları.
7. *Bulantı*, çeviren: Selahattin Hilav, Can Yayınları.

8. *İmgelem*, çeviren: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları.
9. *Baudelaire*, çeviren: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları.
10. *Ego'nun Aşkınılığı*, çeviren: Serdar Rifat Kırkoğlu, Alkım Yayınları.
11. *İş işten Geçti*, çeviren: Zübeyir Bensen, Varlık Yayınları.
12. *Varlık ve Hiçlik*, (Çeviren: Turhan İlgaz, Gaye Çankaya Eksen), İthaki Yayınları, 2009
13. *Duvar*, çeviren: Eray Canberk, Can Yayınları.
14. *Çark*, çeviren: Ela Güntekin, Telos Yayıncılık.
15. *Akıl Çağı (Özgürlük Yolları 1)*, çeviren: Gülseren Devrim, Can Yayınları.
16. *Yaşanmayan Zaman (Özgürlük Yolları 2)*, çeviren: Gülseren Devrim.
17. *Tükeniş (Özgürlük Yolları 3)* (bazıları Ruhun Ölümü bazıları da Yıkılış olarak çevirmiştir), çeviren: Gülseren Devrim, Can Yayınları.
18. Toplu Oyunlar (*Gizli Oturum, Mezarsız Ölümler, Sinekler, Kirli Eller, Şeytan ve Yüce Tanrı, Saygılı Yosma*), çeviren: Işık M. Noyan, İthaki Yayınları.
19. *Hepimiz Katiliz (Sömürgecilik Bir Sistemdir)*, çeviren: Süheyla Kaya, Belge Yayınları.
20. *Tuhaf Savaşın Güncesi*, çeviren: Z. Zühre İlgelen, İthaki Yayınları.
21. *Yöntem Araştırmaları*, Kabalcı Yayınevi.
22. *Aydınlar Üzerine*, çeviren: Aysel Bora, Can Yayınları.
23. *Yahudi Sorunu*, çeviren: Serap Yeşiltuna, İleri Yayınları.
24. *Estetik Üstüne Denemeler*, çeviren: Mehmet Yılmaz, Doruk Yayınları.